

נטועים

ביטאון לענייני תורה שבעל פה

גיליון יט (תשע"ד)

הוצאת מכללת הרצוג – תבונות

תוכן העניינים

	מוציא שם רע וטענת בתולים: "ופרשו השמלה" – כפלי דרשה תנאיים, דחיקה ועריכה, ועיצוב אמוראי	אברהם שמאע
7		
	מאפיני אופוזיציה מימי הבית השני, המשנה והתלמוד בדרשות על מחלוקת קורח	ברכי אליצור
49		
	משיכירו בין תכלת ללבן – על האפשרות לראות בקביעת זמן קריאת שמע בשחרים שאילה מקראית מיוחדת	בת-שבע ורדי
87		
	לשימושה של משנת יומא במשניות תמיד	ישי גלזנר
91		
	ציצית כסימן זהות – ניתוח הסיפור על בעל הציצית והזונה על פי הקשרו הספרותי הרחב	יוסף מרקוס
107		
	עיצוב כללי הלכה במבנה משולש בתלמוד הבבלי (עירובין מו ע"ב)	אורי צור
121		
	מי תיקן ריבוי קולות בראש השנה?	אפרים בצלאל הלבני
131		
	הדף הראשון של פירוש רב האי גאון למסכת ברכות האם סירב מהר"ם מרוטנבורג להשתחרר מבית הכלא?	יוסף מרדכי דובאוויק
143		
	לימוד המשנה השבועי – עדויות מהגניזה	שמחה עמנואל
155		
	החיפוש אחר העורך – תרומתו המדעית של פרופ' אברהם גולדברג לחקר הספרות התלמודית	אריה אולמן
171		
		עוזיאל פוקס
197		
		תקצירים
207		
		תקצירים באנגלית
I		

משיכירו בין תכלת ללבן על האפשרות לראות בקביעת זמן קריאת שמע בשחרים שאינה מקראית מיוחדת

במשנה במסכת ברכות מצינו:¹

מאמתי קורין את שמע בשחרים. משיכירו בין תכלת ללבן. רבי אליעזר אומר: בין תכלת לכרתן עד הנץ החמה. רבי יהושע אומר: עד שלוש שעות. שכן דרך בני מלכין לעמוד בשלוש שעות. הקורא מכן ואילך לא הפסיד כאדם שהוא קורא בתורה (ברכות פ"א מ"ב).

ביסוס קביעת הזמן על הצירוף "משיכירו בין תכלת ללבן" טעון בירור: הפועל נכ"ר בנטייתו בבניין הפעיל מזדמן במשנה, ומבטא שני משמעים:² המשמע האחד עניינו זיהוי, כגון:

הנכנס לעיר ואינו מכיר³ אדם שם. ואמר: מיכן⁴ נאמן ומיכן מעשר. אמר לו אחד: אני. אינו נאמן (דמאי פ"ד מ"ו).

הדברים אמורים גם בזיהוי אדם שנפטר, שכן זיהויו נדרש כדי להתיר לאשתו להינשא לאחר:

- * תודה לד"ר אליצור בר-אשר סיגל שהואיל לקרוא את המאמר ולהעיר הערותיו החשובות.
1. הנוסח המובא כאן ובמובאות הנוספות מן המשנה המצויות במאמר, הוא נוסח כתב יד קאופמן המועתק מ'מאגרים' מפעל המילון ההיסטורי ללשון העברית של האקדמיה ללשון העברית, אלא אם כן צוין אחרת. כן מועתקות מ'מאגרים', המובאה מן התוספתא שנוסחה הוא נוסח כתב יד וינה, והמובאה מן התלמוד הבבלי (ההעתיקה נעשתה תוך 'פתיחת' הקיצורים וראשי התיבות, בהסרת סימני ההדרה והמרת נקודה בנקודתיים לפני דיבור ישיר).
 2. במקרא מופיע הפועל 'נכר' בנטיית הפעיל בשני משמעים אלה (לדוגמה: זיהוי – מעמד יוסף ואחיו – בראשית מ"ב, ח; ידיעת דבר על בוריו – ידיעת שפה – נחמיה י"ג, כד, אך גם במשמע נוסף: העדפה והקדמת מקומו של אחד מתוך קבוצה, למשל בנושא ירושת הבכור – דברים ט"ז, יט).
 3. דאנכי מתרגם כאן את הפועל 'מכיר' בפועל האנגלי 'know'. ראו: H. Danby, *The Mishnah / translated from the Hebrew with introduction and brief explanatory notes*, Oxford 1950, c.1992, p. 24.
 4. במילון ההיסטורי מופיע "מי [+] כן". בכתבי המקובל כימינו היה הרצף נכתב: "מי כאן".

שוב מעשה בצלמין באחד שאמר: אני איש פלוני בן פלוני נשכני הנחש והרי אני מת. והלכו אחריו ולא הכירוהו⁵ והשיאו את אשתו (יבמות פט"ז מ"ו).

המשמע השני עניינו ידיעת דבר על בוריו, בקיאות, כגון:

ערב יום הכיפורים בשחרית מעמידין אותו בשער המזרח ומעבירין לפניו פרים ואלים וכבשים כדי שיהא מכיר⁶ ורגיל בעבודה (יומא פ"א מ"ג).

הצירוף 'להכיר בין... ל...' – סמנטיקה ותחביר

היכרות, מעצם מהותה, מבוססת על הבחנה בין פרטים שונים או בין פרט אחד לכלל שהוא כלול בו, ולכן המשמעים שהוצגו,⁷ יכולים לדור בכפיפה אחת תחת קורת הגג הכללית 'היכרות'. אולם אם נתחקה על התבנית התחבירית שהפועל משולב בה בדיונם של התנאים, נראה ששימושם בנטיית הפועל הוא ייחודי: במשנה כולה צירוף דוגמת "הכיר בין... ל..."⁸ אינו מזדמן אלא במסכת ברכות בדיון בעניין זמן קריאת שמע של שחרית. הבחירה מעלה תהייה: מה טעם ראו התנאים לנקוט דגם שאינו רווח בלשונם, ואף על מובאה מלשון המקרא אין הוא מבוסס?

נראה שמעשה בועז ורות בגורן, יש בכוחו לשפוך אור על בחירתם:

במגילת רות נאמר: "וַתִּשָּׁכַב מִרְגְּלֹתָיו קִרְיָן עַד הַבֶּקֶר וַתִּקַּם בַּטְרוֹם וַתִּפְּטֹר קִרְיָן יָכִיר אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ" (רות ג', יד).⁹ הזמן שמדובר בו הוא השעה שבה מתחילות קרני

5. דאנבי מתרגם כאן את הפועל 'הכירוהו' בפועל האנגלי 'recognize'. ראו: דאנבי (לעיל, הערה 3), עמ' 244.
6. דאנבי מתרגם כאן את פסוקית התכלית "כדי שיהא מכיר ורגיל" בפסוקית האנגלית: "...that he may gain knowledge". ראו: דאנבי (לעיל, הערה 3), עמ' 163.
7. וגם המשמע הנוסף המצוי במקרא. ראו לעיל, הערה 2.
8. וכמוהו גם במקרא כולו. כוונתי לכל הדגמים מ'משפחה' זו. על הדגמים המזדמנים במקרא ובמשנה ראו: ג' הנמן, 'על מלת-היחס "בין" במשנה ובמקרא', בתוך: מ' בר-אשר (עורך), קובץ מאמרים בלשון חז"ל, חלק ב, ירושלים תש"ם, עמ' 30-50 (פורסם גם בלשוננו מ, תשל"ו, עמ' 33-53). את הדוגמה המשנאית "משיכירו בין תכלת ללבן" הנמן מונה בין הדוגמות הבנויות בדגם הרווח בלשון המשנה (עמ' 37, דוגמה מספר 7), אבל הוא אינו דן בשילוב של הפועל 'להכיר' בדגם הזה. להשוואה: המקרא משתמש להבעת משמע זה בצירופים הכוללים את הפועל 'ידע' (בנטיית קל, בשמ"ב י"ט, לו; ובנטיית הפעיל ביחזקאל כ"ב, כו) או בנטיית הפועל 'בין' (בבניין הפעיל במל"א ג', ט) או בנטיית הפועל 'ברל' (בבניין הפעיל בבראשית א', יד). יש שהבחנה אינה קוגניטיבית בלבד, אלא מתלווה אליה יצירת חיץ פיזי של ממש. גם כדי לבטא הבחנה כזאת המקרא נוקט את הדגם המדובר ומשלב בו את הפועל 'ברל' (בנטיית הפעיל, למשל ביחזקאל מ"ב, כ) וגם המשנה נוקטת אותו במידות פ"ג מ"א.
9. את הפסוק הזה מביא בן-יהודה כדי להדגים את המשמע הראשון (הזיהוי). ראו: א' בן-יהודה, מלון הלשון העברית הישנה והחדשה, מהדורה עממית מיוחדת להסתדרות הכללית של

משיכירו בין תכלת ללבן

הבוקר הראשונות להאיר את היקום. הראייה בכלל והראייה למרחוק בפרט עדיין מוגבלות. בדיוק בשעה זו, "בטרם יִפְרָא אִישׁ אֶת רְעֵהוּ", רות פורשת מן הגורן וממהרת לדרכה. בשעה זו, הפוגש אותה בדרך, סביר להניח שאם לא יחדר מבטו במיוחד, הרי שהאור החלקי השורר על פני הארץ לא יאפשר לו לזהותה, וכך יוכלו להתקיים דבריו של בועז "אֵל יִדְעֵ פִי כָּאֵהָ הָאִשָּׁה הַגֵּרָה" (שם).

דיונים של התנאים במשנתנו נסב על בירור פרק זמן תחום ומוגדר בתוך מרחב הזמן הכללי יותר המכונה בשם 'בוקר'. נראה שהמעשה המובא במגילת רות מציע להם הגדרה ראויה לפרק הזמן המצומצם הזה. הם בחרו אפוא להשתמש בפועל 'נכר' בנטיית הפעיל, פועל שכבר נעשה בו שימוש בדיוק למטרה זו.

גם בדיון המובא בתוספתא משולבת נטיית הפועל 'נכר' בבניין הפעיל:

מאימתי קורין את שמע בשחרים. אחרים אומרים: כדי שיהא חבירו רחוק ממנו ארבע אמות ומכירו.¹⁰

הפועל המובא בדבריהם בא בשימוש המקובל הן מבחינת התחביר הן מבחינת הסמנטיקה. שימוש על דרך המובא במשנה מזדמן בדיון התלמודי:

מתניתין. 'מאימתי קורין את שמע בשחרין' וכו'. מאי בין תכלת ללבן. אילימא בין גבבא דעמרא חיורא לגבבא דעמרא דתכלתא. האי בלילי אנמי ידיע. תנא. בין תכלת שבה ללבן שבה. תניא רבי מאיר אומר: מי שיכיר בין זאב לכלב. רבי עקיבא אומר: מי שיכיר בין ערוד לחמור. אחרים אומרים: בלבד שרואה את חברו ברחוק ארבע אמות ויכירהו (ברכות ט ע"ב).

וכן מזדמן בדיון התלמודי הצירוף "משיכיר בין תכלת ללבן",¹¹ אם כי אין לראות במופעיו אלו אלא מובאה בעלמא.¹² גם בדיונים של האמוראים בברכות, נראה שהשימוש החריג בפועל נשען הישענות מובהקת על לשון התנאים, והוא מובחן מהשימוש הרגיל המופיע בדבריהם, שעניינו זיהוי החבר ממרחק ארבע אמות.

העובדים העברים בארץ-ישראל, ירושלים-תל אביב 1948, כרך שביעי, עמ' 3669. בתרגום המגילה לארמית: "ודמכית מלקביל רגלוי עד צפרא וקמת בקריצתא עד לא אשתמודע גבר ית חבריה מן קדם חשוכא ואמר לעולימוי לא אשתמודע לגבר ארום אתת אתתא לאדרא". דוגמה זו מובאת תחת המשמעות של 'recognize' גם ב-F. Brown et al., *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, Hendricksons Publishers, 11th printing, 2007, p. 648.

10. תוספתא ברכות פ"א ה"ב, מהר" ליברמן עמ' 1.

11. מנחות מג ע"ב; ירושלמי ברכות פ"א, ג ע"א.

12. ולאור זאת אין לראות בהם עדות לשימוש חופשי בלשונם של האמוראים, ומכל מקום האמוראים מאוחרים לתנאים שבלשונם מוקד דיונו.

לסיום

בין שנראה בסיפור המובא במגילת רות מצע ישיר לשימוש החריג שבמשנה ובין שנראה בו מצע עקיף שהוגש למשתתפי הדיון במשנה בתיווך התוספתא (שם בא בשימוש הרגיל, ומכל מקום שימש לקביעת התחום על ציר הזמן), מכל מקום נראה שיש מקום להשערה שמעשה רות הוא שעמד לנגד עיניהם של התנאים בבואם לקבוע את זמנה של קריאת שמע בשחרית. כיוון שבמעשה שבמקרא שימש הפועל המדובר, נקטו אותו אף התנאים בדיונם, ואם אין בזה שאילה מקראית מובהקת, כעין שאילה ודאי יש כאן.¹³

13. וראוי לדייק כאן מדברי הנמן האומר: "יש שהמילה השאולה מקבלת צורה חדשה, כצורך הענין, צורה בהתאם לל"ח [= ללשון חז"ל]". ראו: ג' הנמן, 'שאלות מקראיות במשנה', בתוך: מ' בר-אשר (עורך), קובץ מאמרים בלשון חז"ל, חלק ב, ירושלים תש"ס, עמ' 6-7 (פורסם גם בדברי הקונגרס העולמי הרביעי למדעי היהדות, כרך ב, ירושלים תשכ"ט, עמ' 95-96). אף בדוגמה שלפנינו, נטיית הפועל בבניין הפעיל בעתיד (נסתר) שבמקרא, בשילובה בדיונם של התנאים (אמנם בנטיית נסתרים) הוספה לה ה'קידומת' "משיכירו" שוודאי תוספת חז"לית מובהקת היא.

תקצירים

אברהם שמאע

**מוציא שם רע וטענת בתולים: "ופרשו השמלה" – כפלי דרשה תנאיים,
דחיקה ועריכה, ועיצוב אמוראי**

פרשת המוציא שם רע שלא מצא לאשתו בתולים – דרשה התנאים בשתי דרכים חלוקות: האחת, הדומיננטית, עקרה אותה מפשרה, ודרשה בבעל שהביא עדים שזינתה באירוסיה, והוזמו. השנייה, כנראה מר' אליעזר, ושרק מקצתה לפנינו, דרשה אותה כפשרה, שהבעל הבחין, לטענתו, שנבעלה מכבר, והשמלה נפרסה. פרטי הדרכים, נוכחותן בספרות התנאים (ושחזורם המשוער של מקצת הפרטים), ועיגונן בכתוב, נדונות במאמר.

ועם שהדרכים חלוקות, סוף דבר שנתקיימו שתיהן בתוכנן במידת האפשר, בספרות התנאים, כשני מערכי חוק נפרדים: האחת, העונשית, במערך הלכות המוציא שם רע; והאחרת, הממונית, במערך הלכות טענת הבתולים.

אלא שמסיבת היותן חלוקות במקורן, ומסיבות נוספות, דחקה הדרך האחת לחברתה, ובעיצוב התנאי הנוכחי הלכו יסודותיו המקראיים של חוק טענת הבתולים ונידלדלו, והחוק נותר בעיקר בתוכנו המשפטי.

תהליך זה, לצד נוספים, הביא את האמוראים הראשונים לתפיסת טענת הבתולים כעימות משפטי פרדיגמטי בין הבעל ואשתו, נטול רקע מקראי, ולהשלכה איסורית מחמירה על האישה. האמוראים המאוחרים תפסו השלכה זו באופנים שונים: בבבל נהגו בה פרקטית איפוק, ואילו השכבות המאוחרות בירושלמי העצימוה.

ברכי אליצור

מאפייני אופוזיציה מימי הבית השני, המשנה והתלמוד בדרשות על מחלוקת קורח

דמותו של קורח עברה גלגולים רבים במהלך הדורות. המאמר מציג את קורח כבבואה לקבוצות אופוזיציה שהתאגדו מתוך תחושות קיפוח. המעקב אחר דמותו מסייע בסרטוט אופייני של קבוצות התנגדות שצמחו בעם מתקופת הבית השני ועד המשנה והתלמוד, שהונצחו במסורות ספרותיות שנתחברו על ידי מושאי ההתנגדות או מי שתמכו בהם.

הבחירה בדמותו של קורח במסורות המגוונות נבעה מתוך תפיסה משותפת של דרשנים בני תקופות שונות, כי סיפור קורח הנו הפרדיגמה הטובה ביותר לבטא חוסר לגיטימציה של דעות האופוזיציה ואת סכלותם ואסונם העתידי של מתנגדי השלטון.

ההנחה המלווה את המאמר היא כי ההתכתבות הדרשנית סביב דמותו של קורח הנה בין דורית ובין כתתית. נראה שדרשנים מאוחרים ירשו מקודמיהם את העמדת קורח כקוד לקבוצות מחאה בלתי-לגיטימיות, והם מתכתבים אתם באמצעות העמדה מחודשת של הדמות בהתאם לתחום המחלוקת האקוטי בתקופתם. בתוך כל תקופה שימשה דמותו של

קורח כעין דמות דו-כיוונית, כך שכל קבוצה האשימה את יריבתה בהיותה בת דמותו של קורח, מחרחר המחלוקת, המנסה לחבל באחדות הציבור ובחוסנו.

בת-שבע ורדי

משיכירו בין תכלת ללבן –

על האפשרות לראות בקביעת זמן קריאת שמע בשחרים שאילה מקראית מיוחדת

במשנה במסכת ברכות, מבקשים התנאים לברר את הנקודה המדויקת הפותחת את פרק הזמן שהוא 'זמן קריאת שמע של שחרית'. המשנה פותחת בשאלה "מאימתי...?" ומביאה בעקבותיה מבחר תשובות. נוסח התשובה הראשונה, "משיכירו בין תכלת ללבן", מעורר עניין מיוחד:

א. מבחינת מטענו הסמנטי של הפועל נכ"ר בנטייתו בבניין הפעיל.

ב. מבחינת המבנה התחבירי שהפועל משתלב בו.

במאמר מוצגים המשמעים שנטייה פועלית זו מבטאת במשנה (תוך השוואה למצוי במקרא), וכן נבחנות הדרכים שהמשנה נוהגת לעשות בהן שימוש ברצותה לבטא הבחנה בין פרטים – משמעות שעולה מהביטוי הנזכר.

מהבדיקה עולה שהרצף ייחודי, ועל כן מוצעת האפשרות לראות בו שאילה מקראית

מיוחדת.

ישי גלזנר

לשימושה של משנת יומא במשניות תמיד

המאמר בוחן את עריכת המשניות מתמיד בתוך מסכת יומא בסביבות הפרק השני. טענת המאמר היא כי העורך של מסכת יומא שילב לתוך סדר עבודת יום הכיפורים שעמד לפניו משניות ממסכת תמיד כדי להשלים פער בסדר העבודה (תרומת הדשן), כדי להחזיר אותנו בחזרה לסדר העבודה לאחר הסטייה ממנו (זמן שחיטת התמיד), וכדי לסדר נושא שנגרר אליו בדרך אגב (הפייסות). כל זאת בניגוד לדבריו של גולדברג, הרואה חלק זה במסכת יומא כ'תוספתא' למסכת תמיד.

יוסף מרקוס

ציצית כסימן זהות – ניתוח הסיפור על בעל הציצית והזונה

על פי הקשרו הספרותי הרחב

מאמר זה מבקש להתחקות על משמעותו של הסיפור על אודות בעל הציצית והזונה המופיע בספרי במדבר קטו ובסוגיה בבבלי מנחות מד ע"א, מתוך תשומת לב למהלך הסיפור ולפרטיו וכן מקריאתו בתוך הקשרו בסוגיה התלמודית. טענתי במאמר היא שהסוגיה האגדית שבבבלי, הקודמת לסיפור מכוונת אותנו לראיית הציצית כבגד של מלכות הניתן מאת המלך לעבדיו, ועובדה זו כשלעצמה אמורה להזכיר ליהודי את חובת

קיום המצוות בשל מעמדו המיוחד. רעיון זה מתחבר, לטענתי, באופן ישיר לסיפור המתאר יהודי המנסה לברוח מזהותו לעבר תרבות אחרת, במקרה זה תרבות רומי, והציצית, שעל פי תפיסת הסוגיה באה להזכיר לאדם את מעמדו כבן מלך, מזכירה לו את מקומו ואת מוצאו, ובסופו של דבר אף הזונה נמשכת אחריו אל עבר זהות חדשה.

אורי צור

עיצוב כללי הלכה במבנה משולש בתלמוד הבבלי (עירובין מו ע"ב)

חלק מסוגיות התלמוד הבבלי מעוצבות בסגנון של מבנה משולש שהוא סגנון ספרותי אהוד ונפוץ כבר בתקופות הקדומות. הביטוי 'מבנה משולש' בא כהגדרה לשלושה חלקים בסוגיה שיש ביניהם קשר מסוים, כגון של מילה או ביטוי לשוני החוזר על עצמו שלוש פעמים בשלושה משפטים שונים, או לדוגמה מבנה משולש המתבטא בשלוש מימרות משמו של אותו חכם מסוים.

במאמר זה הצגנו עיצוב ייחודי של סוגיה ממסכת עירובין (מו ע"ב), שהמבנה המשולש בה מתבטא בסגנון צורני של שלוש מימרות המתייחסות לכללי הלכה משמם של חכמים שונים, וכל מימרה כוללת בתוכה שלושה כללי הלכה שונים (כשיש ספק לגבי המימרה השלישית) בסגנון של 'שלוש בתוך שלוש'.

אפרים בצלאל הלבני

מי תיקן ריבוי קולות בראש השנה?

החובה הבסיסית של מצוות תקיעת שופר היא "שלוש של שלוש שלוש". משתי סוגיות בגמרא יוצא שיש חובה להכפיל את מספר התקיעות מסיבות שונות. סוגיה אחת היא זו של תקנת ר' אבהו לתקוע סוגים שונים של תרועה. סוגיה שנייה היא זו של ר' יצחק שיש לתקוע שתי מערכות של תקיעות, אחת לפני מוסף ואחת במהלך מוסף. ונוסף על כך נהוג ברוב הקהילות לתקוע קולות נוספים אחרי התפילה, כדי להשלים למאה קולות. מאמר זה עוסק ברבדים השונים של הסוגיות האלה ובשלבי ההתפתחות של המנהג להרכות בקולות.

הפרק הראשון של המאמר מראה שלפי הגמרא הרעיון לתקוע סוגים שונים של תרועה קדם לר' אבהו. הפרק השני של המאמר מראה שהתקנה שיש לתקוע שתי מערכות של תקיעות נמצאת אמנם בפי הסתם של הסוגיה, אך הוא מצטט מנהג שכבר קיים בזמנו, ותקנה זו אינה תלויה בתקנת ר' אבהו. הפרק השלישי של המאמר מראה שלפי המנהג לתקוע מאה קולות כפי שהוא נהוג היום, ישנם בפועל הרבה פחות ממאה קולות.

יוסף מרדכי דובאוויק

הדף הראשון של פירוש רב האי גאון למסכת ברכות

פירושו של רב האי גאון למסכת ברכות הגיע לידינו רק מתוך ציטוטים בספרות הראשונים ומתוך כמה קטעי גניזה. במאמר זה מתפרסמים העמודים הראשונים של

הפירוש למסכת. חשיבות מיוחדת יש לכתובת שבראש הפירוש שנשמר רק בקטע גניזה אחד. כתובת זו מלמדת אותנו על זמן כתיבת הפירוש – תקופת כהונתו של רב האי כאב בית דין (בין השנים 985-1004), על מגמתו של הפירוש – פירוש העוסק רק ב"סוגיות קשות" – וכן על כך שהוא נכתב כמענה לבקשתו של ר' יהודה ב"ר יוסף, ראש כלה שהיה מחכמי קירואן ומראשי הקהילה שם. צירוף קטע גניזה זה לאחרים מאותו דף מאפשר לנו לזהות קטעים נוספים לפרקים אחרים של המסכת, ולשלול זהויות מסופקות של קטעי פרשנות שונים.

שמחה עמנואל

האם סירב מהר"ם מרוטנבורג להשתחרר מבית הכלא?

ר' מאיר מרוטנבורג נאסר בשנת 1286 בעקבות ניסיון בריחה מגרמניה, ונפטר בבית הכלא בשנת 1293. ר' שלמה לוריא כתב באמצע המאה השש עשרה מפי השמועה כי קהילות גרמניה רצו לפדות את מהר"ם מכלאו, ומהר"ם אסר עליהם לעשות כן. מאידך, ר' יהודה בן הרא"ש כתב כי אביו – תלמידו המובהק של מהר"ם – הגיע להסכמה עם המלך על שחרורו של מהר"ם תמורת סכום גבוה, אך העסקה לא יצאה אל הפועל בגלל פטירתו הפתאומית של מהר"ם. דבריו של ר' יהודה בן הרא"ש נראים סותרים את דבריו של מהרש"ל, וכבר דנו בזה רבים.

במאמר זה מוצע כי השמועה שהביא מהרש"ל איננה נכונה, והיא גלגול מוטעה של דיון של ר' יצחק הזקן על אודות תלמיד חכם אנונימי חשוב שנפטר בכלאו בצרפת במאה השתים עשרה.

בנספח למאמר נידון ספרו של מאיר להמן על מהר"ם, ומתברר כי הוא לא נכתב על ידו אלא על ידי לודוויג פיליפסון, ממנהיגי הזרם הרפורמי בגרמניה במחצית השנייה של המאה התשע עשרה.

אריה אולמן

לימוד המשנה השבועי – עדויות מהגניזה

בימי הביניים (המאות השלוש עשרה עד השש עשרה) מתועד מנהג לימוד המשנה השבועי בהתאם לפרשת השבוע ולחגי השנה. בקטעי גניזה גילינו מקורות המעידים על קיום שלושה סוגים של מנהג זה: א. שני פרקים של משנה בכל שבוע, כך שלתוכן פרשת השבוע מותאמת המשנה הראשונה או האחרונה שבפרק; ב. כמה משניות בכל שבוע שתוכנן מזכיר את פרשת השבוע, יחד עם פרקים מסוימים בנביאים ובכתובים; ג. מסכת או שתי מסכתות בכל שבוע – אלה שתוכנן מזכיר את פרשת השבוע – יחד עם קטעים של נביאים, כתובים, רמב"ם וארבעה טורים.

עוויאל פוקס

החיפוש אחר העורך –

תרומתו המדעית של פרופ' אברהם גולדברג לחקר הספרות התלמודית

המאמר סוקר את פועלו המחקרי של פרופ' אברהם גולדברג ז"ל, ומתמקד בעיקר בתרומתו בתחומי חקר העריכה של ספרות חז"ל. ברכים ממחקריו ביקש גולדברג להסיט את מוקד הדיון מחקר המקורות אל חקר העריכה. בשונה מחוקרים קודמים שהתמקדו ב'ביקורת גבוהה' ובחקר המקורות של ספרות חז"ל, הקדיש גולדברג תשומת לב רבה לפעולתם של עורכיה של ספרות זו. לטענתו, ספרות חז"ל לא הורכבה בעיקר מאוספים של מקורות קדומים, אלא נבנתה בקפידה על ידי העורכים של החיבורים השונים. על אף שעורכים אלה השתמשו במקורות שעמדו לפניהם, החיבורים שהם יצרו נבנו על פי עקרונות צורניים, הלכתיים ודידקטיים.

Elder regarding an important unnamed scholar who died in prison in France in the twelfth century.

The appendix discusses the book by Marcus (Meir) Lehmann on Maharam, and it emerges that it was not written by Lehmann, but by Ludwig Philippsohn, one of the leaders of the Reform movement in Germany in the second half of the nineteenth century.

Arye Olman

Weekly Mishnah Study – Evidence from the Genizah

Documents from the Middle Ages (thirteenth to sixteenth centuries) indicate the existence of a custom of weekly Mishnah study, linked to the weekly Torah portion and the festivals. Genizah fragments reveal three variations of this custom: 1. two chapters of Mishnah every week, in which the beginning or end of the selection relates to the weekly Torah portion; 2. several mishnayot every week, related to the Torah portion, along with selected passages from Prophets and Writings; 3. one or two tractates a week – the contents related to the weekly portion, together with passages from Prophets, Writings, Maimonides (Mishneh Torah) and Arba‘ah Turim.

Uziel Fuchs

In Search of the Redactor: The Scholarly Contribution of Prof. Abraham Goldberg to Talmudic Research

The article surveys the scholastic *oeuvre* of the late Professor Abraham Goldberg, focusing on his contribution to understanding the redaction of rabbinic literature. In many of his studies Goldberg sought to shift the focus from source criticism to study of redactional methods. Unlike previous scholars who focused on “higher criticism” and investigation of the sources incorporated into rabbinic literature, Goldberg focused on the work of the rabbinic redactors. He claimed that rabbinic literature was not assembled from earlier collections, but rather carefully structured by the redactors of the different compositions. Even though these redactors used the sources that were available to them, the compositions they created were designed on the basis of stylistic, halakhic and didactic principles.

according to the custom of producing one hundred sounds as practiced today, there are actually far fewer than one hundred sounds.

Yosaif Mordechai Dubovick
**The First Folio of Rav Hai Gaon's Commentary
on Tractate Berakhot**

The commentary of Rav Hai Gaon (= RHG) on the Babylonian Talmud tractate Berakhot was preserved only in Cairo Genizah fragments and citations by medieval commentators (*Rishonim*). This article presents the first folio of this commentary, based upon several Genizah fragments. The title page, preserved in only one fragment, is of particular importance. This title page teaches us: (a) when the commentary was composed – RHG served as head of rabbinical court between 985 and 1004; (b) the aim of the commentary – to explicate “difficult passages”; (c) the fact that the commentary was written in response to a request by an eminent Torah scholar and leader of the Kairouan community, R. Yehudah b. R. Yosef Resh Kallah. Joining this fragment with others enables the identification of additional fragments throughout the tractate, while ruling out several doubtful ones.

Simcha Emanuel

Did Rabbi Meir of Rothenburg Refuse Redemption from Prison?

R. Meir of Rothenburg (Maharam) was imprisoned in 1286 after an attempt to flee Germany and he died in prison in 1293. In the sixteenth century R. Shelomo Luria (Maharshal) wrote on the basis of an oral tradition that the communities of Germany wanted to redeem him from prison, but Maharam forbade them to do so. On the other hand R. Yehudah son of Rabbenu Asher wrote that his father – the most notable disciple of Maharam – reached an agreement with the king to release Maharam in return for a high sum, but the agreement was not carried out due to Maharam's sudden death. R. Yehudah's account appears to contradict the account of Maharshal, and this matter has been discussed by many scholars.

The article suggests that the report of Maharshal is inaccurate, originating as a mistaken reworking of a discussion by R. Itzhak the

garment intended to remind him of his princely status, remind him of his place and origin, ultimately drawing even the harlot to adopt a new identity.

Uri Zur

Halakhic Principles in Triplet Formation in the Babylonian Talmud (Eruvin 46b)

Some passages in the Babylonian Talmud appear in triplet form, a popular literary structure already in earlier periods. The expression “triplet form” denotes a pericope with three interconnected parts, such as a word or expression repeated three times in three sentences, or three sayings attributed to a certain sage.

The article presents a uniquely structured pericope in tractate Eruvin (46b), in which the triple structure comprises three dicta regarding halakhic principles in the name of different sages, each dictum containing three different halakhic principles (the third dictum is doubtful), thus creating “three within three” structure.

Ephraim Bezalel Halivni

Who Instituted Multiple *Shofar* Soundings on Rosh Hashanah?

The basic duty of the commandment of sounding the *shofar* is “three times three”. From two passages in the Gemara it emerges that the number of soundings should be multiplied for different reasons. One reason is the enactment of R. Abbahu to sound different types of *teru'ah*. A second reason is R. Yitzhak's requirement of two sets of blasts: one before *Musaf* (the additional service) and one during *Musaf*. In addition the custom in most communities is to sound the *shofar* again after the service to complete a total of one hundred sounds. This article deals with the different strata of these passages and with the stages of development of the practice of multiplication of sounds.

The first chapter of the article demonstrates from the Gemara that the idea of different kinds *teru'ah* preceded R. Abbahu. The second chapter demonstrates that although the enactment of two sets of *shofar* blasts appears only in the Stam (anonymous) section of the pericope, nevertheless it refers to a custom that was current in his time and was independent of R. Abbahu's enactment. The third chapter shows that

the verb appears. The article presents the connotations of this verb form in the Mishnah (as compared to its usage in Scripture), and the ways in which the Mishnah generally uses them when it wants to convey distinction between similar items – which is the verb’s intent in our case.

Investigation reveals that our verbal sequence is unique, and accordingly I suggest reading it as a unique borrowing of a special biblical usage.

Yishai Glasner

On the Use of ‘Mishnayot’ Tamid in Mishnah Yoma

The article examines the inclusion of ‘mishnayot’ from tractate Tamid within tractate Yoma, in and around the second chapter. The article’s claim is that the editor of tractate Yoma added ‘mishnayot’ from tractate Tamid to the Yom Kippur Temple service presented in the earlier Mishnah collection he had before him. This was done in order to fill a lacuna in the presentation of the Temple service (raising up the ashes), to resume the sacrificial order (the slaughtering of the daily sacrifice) after departing from it, and to present a subject which arose incidentally (the casting of lots). This interpretation opposes that of Abraham Goldberg, who regarded this section of tractate Yoma as a ‘Tosefta’ to tractate Tamid.

Yosef Marcus

***Zizit* As a Marker of Identity: Analyzing the Story of the Fringe-Wearer and the Harlot in its Broad Literary Context**

This article seeks the meaning of the story of the fringe (*zizit*)-wearer and the harlot in Sifrei Bemidbar 115 and in the Babylonian Talmud tractate Menahot 44a, examining the plot and details of the story, as well as its context in the adjacent Talmudic passage. I contend in this article that the aggadic pericope preceding the story leads the reader to interpret the *zizit* as a royal garment given by a king to his servants, and this alone ought to remind a Jew of his duty to observe the commandments due to his special status. This idea relates directly to the story that describes a Jew who seeks to flee his identity and join another culture – in this case Roman culture – and the fringes on his

Brachi Elitzur

**Factionalism During Second-Temple, Mishnaic and Talmudic
Periods As Reflected in Homilies on Korah's Rebellion**

The image of Korah underwent numerous transformations over the generations. The article presents Korah as a reflection of opposition factions engendered by feelings of discrimination. Tracing perceptions of Korah aids in sketching the nature of opposition groups from the period of the second Temple until the Mishnah and Talmud, which were perpetuated in literary traditions composed either by the targets of the opposition or by its supporters.

The choice of the figure of Korah in the various traditions stemmed from a view common to homiletic expounders of different periods, that the Korah story is the best paradigm for delegitimizing opposing views, and for conveying the folly and ultimate doom of those who oppose the ruling authorities.

The article's governing assumption is the existence of a homiletic "correspondence" surrounding the figure of Korah which is trans-generational and trans-sectarian. It seems that the use of Korah to symbolize illegitimate protest groups was inherited by later homilists from their predecessors, with whom they dialogue by recasting the figure to accord with the acute controversy of their own time. In each period Korah served as a two-way figure, each group characterizing its rival as the embodiment of Korah, a rabble-rouser, seeking to undermine the unity and fortitude of the society.

Bat-Sheva Vardi

**"From when one can distinguish between light blue and white" –
Reading the Time for Reading the Morning *Shema* as a Borrowed
Biblical Usage**

In tractate Berakhot of the Mishnah the Sages seek to clarify the precise moment from which the morning *Shema* may be recited. The Mishnah opens with the question "From when...?", offering two answers. The wording of the first answer "when they can distinguish between light blue and white", is of particular interest: 1. From a semantic point of view the particular connotation of the verb NKR in the *hiph'il* (causative) conjugation; 2. The syntactic structure in which

SUMMARIES

Abraham Shammah

Virginity Claims and Libels: “And They Shall Spread the Garment” – Competing Tannaitic Homilies, Preferential Editing, and Amoraic Adaptation

The Tannaim offered two distinct homiletic interpretations of the Biblical account of the slanderer who claims his wife was not a virgin. The dominant reading uprooted the plain sense, describing a husband bringing witnesses – subsequently shown to be perjurers – that the wife had been unfaithful after betrothal. The second approach, apparently authored by Rabbi Eliezer and only partially represented in the sources, adopts the literal meaning, in which the husband claims to have discerned that his woman had previous sexual encounters, spreading a garment in evidence. The article presents the two approaches, in detail, examining how they are expressed in Tannaitic literature (including conjectural reconstruction of some elements), as well as their Scriptural roots.

Despite their disparities, both views were ultimately maintained in Tannaitic literature as far as possible, as two separate legal frameworks: one punitive, dealing with the penalty of the slanderer; the other serving as the civil framework for ruling in cases of virginity claims.

Nevertheless due to their disparities as well as other factors, one approach sidelined the other, and in the final Tannaitic rendering, the Scriptural contours of the law of the virginity suit faded progressively, leaving their in pact on primarily the civil law aspects of the case.

This process, along with others, led the early Amoraim to conceive the virginity suit as a paradigmatic legal dispute between husband and wife, devoid of Scriptural background, bearing as well strict religious ramification regarding the woman’s permissibility. Later Amoraim understood this ramification in different ways: while in Babylonia it was applied to a limited extent, the later strata of the Palestinian Talmud apply it quite extensively.

Uziel Fuchs	In Search of the Redactor: The Scholarly Contribution of Prof. Abraham Goldberg to Talmudic Research	197
Hebrew Summaries		207
Summaries		I

TABLE OF CONTENTS

Abraham Shammah	Virginitiy Claims and Libels: “And They Shall Spread the Garment” – Competing Tannaitic Homilies, Preferential Editing, and Amoraic Adaptation	7
Brachi Elitzur	Factionalism During Second-Temple, Mishnaic and Talmudic Periods As Reflected in Homilies on Korah’s Rebellion	49
Bat-Sheva Vardi	“From when one can distinguish between light blue and white” – Reading the Time for Reading the Morning <i>Shema</i> ‘ as a Borrowed Biblical Usage	87
Yishai Glasner	On the Use of ‘Mishnayot’ Tamid in Mishnah Yoma	91
Yosef Marcus	<i>Zizit</i> As a Marker of Identity: Analyzing the Story of the Fringe-Wearer and the Harlot in its Broad Literary Context	107
Uri Zur	Halakhic Principles in Triplet Formation in the Babylonian Talmud (Eruvin 46b)	121
Ephraim Bezalel Halivni	Who Instituted Multiple <i>Shofar</i> Soundings on Rosh Hashanah?	131
Yosaif Mordechai Dubovick	The First Folio of Rav Hai Gaon’s Commentary on Tractate Berakhot	143
Simcha Emanuel	Did Rabbi Meir of Rothenburg Refuse Redemption from Prison?	155
Arye Olman	Weekly Mishnah Study – Evidence from the Genizah	171

NETUIM

A JOURNAL FOR THE STUDY OF
TORAH SHE-BE'AL PEH

19
2014

Herzog College Press – Tevunot